

УДК 612.017:378.4(477.82)ВНУ"364"
DOI https://doi.org/10.32782/NSER/2024-5.04

АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ФАКУЛЬТЕТУ БІОЛОГІЇ ТА ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коцун Лариса Олександрівна

кандидат біологічних наук,
доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-3202-7561

Дмитроца Олена Романівна

кандидат біологічних наук,
доцент кафедри фізіології людини і тварин
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-8127-6396
SCOPUS-AUTHOR ID: 57022031800

Коцун Борис Борисович

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-1868-866X

Проблема адаптації здобувачів освіти до навчання під час воєнного стану заслуговує особливої уваги. Освітній діяльності через воєнний стан притаманна об'єктивна складність, спричинена загальними специфічними умовами навчання й індивідуальними труднощами для багатьох здобувачів. Виклики під час воєнного стану (нестабільна безпекова ситуація, віялові відключення світла, постійний стрес) ще більше загострюють означену проблему. Важливим аспектом адаптації здобувачів освіти першого року навчання є формування соціальних навичок, необхідних для досягнення успіху в будь якій діяльності. Актуальність проблеми визначила мету дослідження, яка полягає у виявленні труднощів в адаптації здобувачів факультету біології та лісового господарства Волинського національного університету імені Лесі Українки до навчання в умовах воєнного стану та визначенні шляхів їх подолання.

Для досягнення поставленої мети було використано соціологічний метод. Вибірку становили 50 студентів I курсу денної форми навчання факультету біології та лісового господарства. Опитувальник містив 39 запитань з акцентом на вплив соціальних факторів, специфіку навчання на факультеті, а також на оптимізацію адаптаційного процесу до умов навчання. Результати анкетування виявили труднощі у здобувачів щодо дидактичної адаптації. Водночас суспільна та формальна адаптація для більшості респондентів проходила без особливих напружень. Труднощі викликано біологічною адаптацією (налагодженням побуту, режиму навчання). До основних заходів оптимізації адаптаційного періоду першокурсників належать: удосконалення освітнього процесу, чітке інформування про можливості отримання професійної допомоги щодо початку навчання, активізація суспільного життя групи та факультету, створення умов для реалізації пізнавальних інтересів і самореалізації, комунікація з кураторами та викладачами в подоланні труднощів адаптації, налагодження належних побутових умов у гуртожитку. Моніторинг труднощів адаптації здобувачів потребує впровадження шляхів оптимізації адаптаційного періоду.

Ключові слова: освітній процес, адаптація, воєнний стан, здобувачі освіти.

Kocun L. O., Dmytrotsa O. R., Kocun B. B. Adaptation of students of the Faculty of Biology and Forestry of Lesia Ukrainka Volyn National University to study in martial law conditions

The problem of adaptation of students to study during martial law deserves special attention. Educational activities due to martial law are inherently objectively difficult, caused by the general specific conditions of learning and individual difficulties for many applicants. Challenges during the martial law (unstable security situation, widespread blackouts, constant stress) exacerbate the problem.

An essential aspect of the adaptation of first-year students is the formation of social skills necessary for success in any activity. The relevance of the problem determined the purpose of the study, which consists in

identifying difficulties in the adaptation of students of the Faculty of Biology and Forestry of Lesia Ukrainka Volyn National University to study under martial law and determining ways to overcome them.

To achieve the goal, a sociological method has been used. The sample consisted of 50 first-year full-time students of the Faculty of Biology and Forestry. The questionnaire contained 39 questions, with an emphasis on the influence of social factors, the specifics of studying at the faculty, as well as on optimizing the adaptation process to the study conditions. The results of the survey revealed difficulties in didactic adaptation. At the same time, social and formal adaptation for most respondents was easy. Difficulties were caused by biological adaptation (adjustment of everyday life, study mode). The main measures to optimize the adaptation period of freshmen include: improving the educational process, clearly informing about the possibility of obtaining professional assistance in starting studies, activating the social life of the group and faculty, creating conditions for the realization of cognitive interests and self-realization, communicating with curators and teachers to overcome adaptation difficulties, and establishing proper living conditions in the dormitory. Monitoring the difficulties of adaptation of applicants requires the introduction of ways to optimize the adaptation period.

Key words: *educational process, adaptation, martial law, students.*

Вступ. Проблема адаптації до навчання актуальна для здобувачів усіх рівнів системи освіти України в умовах воєнного стану. Саме в освітньому закладі починається професійний розвиток особистості, формуються професійно значущі знання, навички, вміння, якості, потреби та інтереси [3, с. 2; 8, с. 91].

Навчальна діяльність під час воєнного стану має об'єктивну складність, оскільки значна кількість здобувачів перебуває в нових умовах навчання, стикаючись при цьому з багатьма труднощами: новий режим життя, незнайомі люди, обстановка, іноді відсутність належного побуту, засвоєння великої кількості нової інформації, перебування в укриттях і бомбосховищах, стосунки з новими однолітками та викладачами [5, с. 40]. Перед здобувачем освіти в навчальному закладі постають виклики: адаптація до змішаного та дистанційного навчання; дотримання академічної доброчесності; самостійність у навчанні; відповідальність за власні вчинки; взаємоповага та підтримка, толерування думок інших; гідна моральна поведінка під час освітнього процесу та поза ним; воєнний стан в Україні [2, с. 17]. Важливим аспектом адаптації здобувачів освіти першого року навчання є формування соціальних навичок, необхідних для досягнення успіху в будь якій діяльності.

З огляду на динамічність освітнього середовища вивчення адаптаційних можливостей здобувачів є проблемою у процесі організації навчальної діяльності ЗВО. Різні аспекти цього процесу та його вплив на формування особистості майбутнього фахівця постійно перебувають на порядку денному наукової спільноти, широко обговорюються в численних публікаціях [7, с. 100].

Адаптація до навчання є процесом вироблення певного режиму функціонування особистості, тобто бачення її в конкретних умовах місця та часу в такому стані, коли всі духовні та фізичні сили спрямовані й витрачаються тільки на виконання основних завдань – на навчання та виховання [6, с. 182]. Адаптація студента у ЗВО – непе-

рервний, внутрішньо обумовлений процес, який характеризується прийняттям чи неприйняттям особистості, що розвивається, зовнішніх і внутрішніх умов здійснення навчальної діяльності у ЗВО [5, с. 40].

Отже, **метою роботи** було виявлення труднощів в адаптації здобувачів факультету біології та лісового господарства Волинського національного університету імені Лесі Українки до навчання в умовах воєнного стану та визначенні шляхів їх подолання.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети нами було використано соціологічний метод. Опитування проводили на анонімних засадах за допомогою застосування Microsoft Forms, використовуючи платформу Office 365. Вибірку становили 50 студентів I курсу денної форми навчання факультету біології та лісового господарства Волинського національного університету імені Лесі Українки. Анкетування здобувачів здійснювали впродовж I семестру 2022/2023 н. р. (воєнний стан). Вік усіх респондентів становив від 17 до 20 років, а за гендерною ознакою переважали особи жіночої статі (76%). Більшість здобувачів до вступу у виш проживали в сільській місцевості – 84%. Під час навчання в університеті 46% здобувачів проживали в гуртожитку, 22% – в орендованій квартирі, 28% – вдома.

Опитувальник містив 39 запитань, серед яких були і відкриті, у відповідях на які здобувачі могли висловити свої пропозиції щодо налагодження механізмів надання допомоги студентам в адаптаційний період. В опитувальнику акцент зроблений на вплив соціальних факторів, специфіку навчання на факультеті біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки, а також на оптимізацію адаптаційного процесу до умов навчання впродовж осіннього семестру 2023 року (очне навчання в умовах воєнного стану).

Виклад основного матеріалу. За результатами нашого дослідження встановлено, що переважна кількість здобувачів вказали на зацікавленість майбутньою професією (44% випадків), дещо

менша частка осіб – на бажання навчатися лише в цьому закладі освіти (30%) та на вступ за порадою друзів, родичів, знайомих (20%). Для більшості респондентів «однозначно подобається» (44% осіб) і «мабуть, подобається» (38%) вибрана професія. На початку навчання в закладі вищої освіти найбільше вразила студентів відмінна від шкільної організація навчання (64% осіб); 58% респондентів указують на «інше ставлення викладача до студента, ніж учителя до учня у школі та спілкування в студентському колективі», яке є іншим, ніж у школі. За результатами анкетування також встановлено високу частку здобувачів, котрі вказують на великий обсяг самостійної роботи (44%) та особливості самостійного життя у відриві від сім'ї чи родини (38%).

Також аналіз результатів анкетування дає змогу відмітити основні труднощі на початковому етапі навчання в університеті, викликані різноманітними факторами. Встановлено, що для переважної більшості респондентів це усвідомлення власної відповідальності порівняно із шкільним навчанням (58% осіб) і здатність розібратися із системою оцінювання результатів навчання (54% осіб).

Значна частина здобувачів на початковому етапі навчання стикнулася з негативними переживаннями, як-от невпевненість, тривожність, боязкість (44% випадків), необхідністю приймати самостійні рішення (32% випадків) та ввійти до студентського колективу (30% випадків) чи налагоджувати взаємостосунки з одногрупниками (28% випадків). Цікавим виявився факт, що значна частина здобувачів боялася труднощів в опануванні дистанційного навчання за електронними курсами (26% осіб), в організації свого побуту в гуртожитку (в орендованій квартирі) (28% осіб), у спілкуванні з викладачами (22% осіб). Проте більшість респондентів, а саме 68%, вказують на відсутність проблем у спілкуванні впродовж навчання. Невелика частка респондентів мали комунікативні труднощі з мешканцями гуртожитку (14% осіб), викладачами (8% осіб) та одногрупниками (6% осіб).

Стосовно питання «Чи цікаво Вам навчатися в університеті?» більшість здобувачів, що становить 84%, відповіли ствердно. Цікавим виявився той факт, що половина респондентів зазначають, що їх рівень успішності не змінився порівняно із школою / коледжем, тоді як у 42% здобувачів він навіть підвищився. З'ясувалося, що 76% здобувачів регулярно відвідують заняття, а причинами, які спонукають пропускати заняття, вказують здебільшого хворобу (62% осіб), рідше технічні складнощі під час онлайн-заняття (32% осіб) та особисте життя (22% осіб).

Також за результатами опитування нами встановлено, що 42% респондентів указують на відсутність труднощів у навчанні. Водночас

44% здобувачів вважають, що їх проблеми в навчанні пов'язані з важким змістом навчальних дисциплін в університеті, а ще 30% осіб зазначають недостатність шкільної підготовки, отриманих раніше знань. Цікавим виявився факт, що більшість респондентів не бачать причин, які б перешкодили їм досягти кращих результатів та успіхів у навчанні (42%). Інші здобувачі вказують на різні фактори впливу на їх успішність у навчанні: на слабку шкільну підготовку – 12% осіб, на необ'єктивне оцінювання знань – 10% осіб, на невміння працювати самостійно (конспектувати, працювати з підручником, знаходити інформацію) – 10% осіб, на особисту неорганізованість – 8% осіб, на несприятливу ситуацію у кімнаті гуртожитку чи в орендованій квартирі – 8% осіб. Як зазначено в наукових публікаціях, серед проблем, з якими стикається здобувач, є вміння раціонально, ефективно планувати й організувати власний час не тільки протягом дня, а й тижня, великий обсяг навчальних завдань, збільшення тривалості занять, насиченість, а головне, те, що відбувається перехід від шкільної організації до ЗВО [4, с. 188].

На питання «Чи завжди Ви розумієте викладача на заняттях?» більшість здобувачів, що становить 92%, відповіли ствердно. Щодо особистісних якостей викладача, то більшість респондентів цінує наявність у нього почуття гумору та гарного настрою (38% осіб), розуміння (28% осіб) та цікавий виклад матеріалу (24% осіб). У 88% здобувачів факультету вже за перший семестр навчання сформувалося позитивне враження від викладацького складу факультету і лише у 12% – нейтральне. Під час навчання більшість здобувачів не вказують на випадки булінгу (інтернет-булінгу) стосовно них (92% осіб). Прояви насилля відзначено в поодиноких випадках: з боку викладачів – вказують 4% осіб, з боку одногрупників – 2% осіб.

Зазначимо, що для більшості першокурсників факторами, що сприяли покращенню процесу адаптації до навчання в університеті, було бажання навчатися (64% осіб); очевидно, ця група здобувачів мала глибоку мотивацію, яка допомогла їм подолати означену проблему [3, с. 2]. У подоланні труднощів в адаптаційний період майже однакова кількість респондентів зазначили важливість доброзичливості одногрупників (50%), допомоги знайомих, що навчаються на старших курсах (48% осіб), поради та допомоги викладачів, деканатів, кафедр (46% осіб). Значна частина здобувачів відмітила позитивний вплив на процес адаптації до навчання власної суспільної діяльності в житті університету (26% осіб). Так, на факультеті працює студентське самоврядування, активно реалізуються різноманітні напрями соціально-виховної роботи та заходи. Це волонтерська діяльність, допомога сиротам, ЗСУ, сім'ям, які потрапили у

важкі обставини, участь у «днях здоров'я», конкурсах, змаганнях, виставках, яр-фестах тощо. Як зазначено в низці наукових джерел, неформальність позанавчальної діяльності сприяє встановленню нових соціальних зв'язків, налагодженню комунікації між здобувачами різних курсів, міжособистісних стосунків, формуванню колективу і є одним із найважливіших джерел для позитивної адаптації першокурсників до навчання [1]. Успішна соціальна адаптація до освітнього процесу в умовах воєнного стану забезпечує подальший розвиток студента як особистості та майбутнього професіонала. Від того, наскільки швидко й ефективно він подолає перешкоди в процесі оволодіння професійними компетенціями, залежить, як він реалізує свої здібності у сфері професійної діяльності та поза нею [5, с. 40].

Факторами, що перешкоджають адаптації здобувача до навчання, більшість респондентів вважають велике навчальне навантаження (40% осіб), власну неорганізованість та лінощі (30% осіб), недостатню шкільну підготовку (26% осіб). Незначна кількість респондентів вважає перешкодою недостатній інтерес до вибраної спеціальності (14% осіб), недостатню самостійність, потребу підтримки з боку батьків, друзів (14% осіб), значні вимоги до навчання (12% осіб), недостатню увагу з боку куратора, деканату, викладачів (10% осіб). Встановлено, що майже третини здобувачів нічого не заважає у процесі адаптації до освітнього процесу на факультеті.

Слід зазначити, що допомогти швидко адаптуватися до навчання в університеті, на думку здобувачів, могли б соціально-психологічні консультування (42% осіб), краща організація культурного дозвілля (30% осіб), лекції до вступу у спеціальність (24% осіб).

На запитання «Якої інформації Вам не вистає?» більшість здобувачів зазначили інформацію про студентські гуртки та спортивні секції; ще 30% здобувачів вважають недостатньою інформацію про студентські права й обов'язки, а 18% – про наявну навчально-методичну літературу та можливості її знаходження.

У процесі навчання здобувачі відзначають, що їх турбують такі емоційні стани, як порушення сну (28% осіб), підвищення тривожності (24% осіб). Деякі здобувачі відчувають невпевненість у власних силах (16% осіб), труднощі під час зосередження (12% осіб), внутрішню тривогу (10% осіб), порівняння себе з іншими (8% осіб). Також за результатами опитування більшість студентів (84% осіб) задоволені умовами проживання.

Узагальнюючи проведені дослідження, зазначимо неоднозначність отриманих результатів. Діагностичними виявилися різні фактори, тому адаптація першокурсників факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Укра-

їнки проходить для багатьох здобувачів досить складно. Нове освітнє середовище та життя в інших соціально-побутових умовах, неналагоджені взаємостосунки з одногрупниками та викладацьким складом і водночас бажання відповідати вимогам і нормам навчального закладу викликали невпевненість, підвищену тривожність, боязкість, порушення сну в частини респондентів. Найбільше вразили здобувачів відмінності від шкільної організації навчання у виші, великий обсяг самостійної роботи, інше ставлення викладача до студента, ніж учителя до учня у школі, труднощі в опануванні електронними курсами, усвідомлення власної відповідальності порівняно із шкільним навчанням і нова система оцінювання результатів навчання. Одним із факторів, що перешкоджають адаптації здобувача до навчання, значна частина респондентів вважають велике навчальне навантаження. У проходженні адаптаційного процесу майже половина здобувачів вказують на необхідність допомоги через соціально-психологічні консультування та суспільну діяльність, покращення роботи кураторів і деканату. У науковій літературі зазначено, що успішній адаптації до навчання в умовах війни сприяють психологічна підтримка викладачів і родини, вмотивованість на здобуття майбутньої професії, проведення нестандартних занять і використання інтерактивних завдань за допомогою різних інтернет-сервісів і платформ [4, с. 188]. Після завершення війни знадобляться знання, без яких неможливо розвиватися й будувати кар'єру. Їх отримання неможливе без соціальної адаптації до освітнього процесу в цих важких для країни умовах. У зв'язку із цим дуже важливо, щоб молоді люди включалися в навчальний процес, успішно справлялися з вимогами до навчання, опановували компетентності, які вони могли б успішно застосовувати в майбутньому. Однак соціальна адаптація студентів під час війни значно ускладнюється. Здобувач освіти повинен пристосовуватися до нових умов, бути мобільним, активним і самостійним, уміти організувати свою роботу та правильно розподілити час [7, с. 91]. Потрібно зазначити, що адаптація здобувача до нового освітнього середовища залежить від ситуації, ставлення студента до неї, його характеру та життєвого досвіду [5, с. 42].

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що найбільші труднощі у здобувачів факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі України викликає дидактична адаптація, тоді як суспільна та формальна адаптація пройшла для більшості першокурсників досить швидко і без особливих напружень. Для третини здобувачів важко проходила біологічна адаптація, що пов'язано із самостійним налагодженням побуту і режимом навчання. Виявлені труднощі здобувачів освіти першого курсу до навчання в умовах

воєнного стану визначили шляхи їх комфортного входження в освітнє середовище факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки. Основними заходами для оптимізації адаптаційного періоду здобувачів є удосконалення освітнього процесу та їх широка інформованість щодо можливості отримання професійної допомоги в подоланні труднощів на початку навчання, активізація суспільного життя групи та факультету,

активне залучення до нього першокурсників, створення умов для реалізації пізнавальних інтересів і самореалізації, комунікація з кураторами та викладачами в подоланні труднощів адаптації, налагодження належних побутових умов у гуртожитку.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в моніторингу виявлених труднощів адаптації здобувачів та ефективності запропонованих шляхів оптимізації адаптаційного періоду.

Література:

1. Бесіди щодо психологічної підтримки здобувачів освіти під час воєнного стану. studlifeod.ontu.edu.ua, 2022. URL: https://studlifeod.ontu.edu.ua/2022/03/24/24032022_1/.
2. Йопа Т. В., Остапов А. В. Адаптація студентів-першокурсників до умов навчання в закладах вищої освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. № 2 (340), ч. 2. С. 16–27.
3. Коржик, О., Дмитроца, О. Вплив дистанційного навчання на психогігієнічні аспекти мотивації поведінки студентів медико-біологічних спеціальностей в умовах пандемії та воєнного стану. *Дослідження порівняльної освіти*, 2022. № 2. <https://doi.org/10.31499/2306-5532.2.2022.270953>.
4. Левченко М., Феденко С., Форостян Ф. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 52. Том 2. С. 187.
5. Непорада І. М. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Вища школа*. 2023. № 1 (208). С. 40.
6. Спіріна Т. П., Зарюгіна Ю. Є. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 32. С. 182–184.
7. Хоменко-Семенова Л., Алпатова О., Прохоренко Я. Адаптація студентів гуманітарних спеціальностей до дистанційного навчання як проблема сучасної педагогіки в умовах пандемії. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2020. Вип. 2 (17). С. 90–99.

References:

1. Besidy shchodo psykholohichnoi pidtrymky zdobuvachiv osvity pid chas voiennoho stanu [Discussions regarding psychological support for education seekers during martial law]. studlifeod.ontu.edu.ua, 2022. Retrieved from: https://studlifeod.ontu.edu.ua/2022/03/24/24032022_1/ [in Ukrainian].
2. Yopa, T. V., & Ostapov, A. V. (2021). Adaptatsiia studentiv-pershokursnykiv do umov navchannia v zakladakh vyshchoi osvity [Adaptation of first-year students to conditions of study in institutions of higher education]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 2 (340), 2, 16–27 [in Ukrainian].
3. Korzhyk, O., & Dmytrotsa, O. (2022). Vplyv dystantsiinoho navchannia na psykholohichni aspekty motyvatsii povedinky studentiv medyko-biologichnykh spetsialnostei v umovakh pandemii ta voiennoho stanu [The influence of distance learning on the psychohygienic aspects of the motivation of the behavior of students of medical and biological specialties in the conditions of a pandemic and martial law]. *Doslidzhennia porivnialnoi osvity*, 2. <https://doi.org/10.31499/2306-5532.2.2022.270953> [in Ukrainian].
4. Levchenko, M., Fedenko, S., & Forostian, F. (2022). Osoblyvosti sotsialnoi adaptatsii zdobuvachiv vyshchoi osvity do osvitnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of social adaptation of higher education students to the educational process under martial law]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Issue 52. Vol. 2. P. 187 [in Ukrainian].
5. Noporada, I. M. (2023). Adaptatsiia studentiv-pershokursnykiv do dystantsiinoho navchannia v umovakh voiennoho stanu [Adaptation of first-year students to distance learning in the conditions of martial law]. *Vyshcha shkola*, 1 (208), 40 [in Ukrainian].
6. Spirina, T. P., & Zariuhina, Yu. Ye. (2014). Osoblyvosti adaptatsii studentiv-pershokursnykiv do umov navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi [Peculiarities of adaptation of first-year students to study conditions in a higher educational institution]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 32, 182–184 [in Ukrainian].
7. Stoliarchuk, O. A. (2016). Psykholohichni aspekty adaptatsii pershokursnykiv do umov navchannia u VNZ [Psychological aspects of adaptation of first-year students to the conditions of study at a university]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Zbirnyk naukovykh prats*, 25, 100–106 [in Ukrainian].
8. Khomenko-Semenova, L., Alpatova, O., & Prokhorenko, Ya. (2020). Adaptatsiia studentiv humanitarnykh spetsialnostei do dystantsiinoho navchannia yak problema suchasnoi pedahohiky v umovakh pandemii [Adaptation of students of humanitarian specialties to distance learning as a problem of modern pedagogy in the conditions of a pandemic]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*, 2 (17), 90–99 [in Ukrainian].